

Bu çalışma, 5–9 Eylül 2012 tarihleri arasında İzmir Karaburun’da düzenlenen

“**kapitalizmin kısılcacında doğa – toplum – teknoloji**” temalı

7. Karaburun Bilim Kongresi’nde sunulmak üzere hazırlanmıştır.

Kongre sırasında bildiriye dinleyenlerin önceden okumuş olarak tartışmalara katılabilmesi için bu formatta web sitemizde yayımlanmıştır.

Atıfta bulunabilmek için yazar(lar)ın iznine başvurmanızı rica ederiz.

Karaburun Bilim Kongresi Düzenleme Kurulu

26.08.2012

7. Karaburun Bilim Kongresi 6-9 Eylül 2012

Kapitalizm Kısacında Doğayı Dönüştüren Mimarlık ve Peyzaj Mimarlığı Pratiklerinin Karşılaştırılması

Esra SERT AKIF OGLOU

OZET

Kapitalizm kısacında doğayı dönüştüren tasarım pratiği içinde yer alan disiplinlerden mimarlık ve peyzaj mimarlığının; teknolojik gelişmeler, sanat ya da bilimin öne çıktığı dönemler, nüfus artışı, dünya kaynaklarının geldiği nokta vb. sebeplerle kendi alanlarındaki meşruiyet arayışının da etkisiyle belirli kavramların yükseldiği dönemlerde, farklı farklı eğilimleri gözlenmektedir. Tarihsel bağlama göre ya salt estetik ile ilgili deneyim biriktirme, ya moda kavramların peşinden sürüklenme (örnek bir sonucu olarak yüzeysel bir bakış açısıyla sözde 'ekolojik' öneriler-işler oluşturma) eğilimindedir. Oysa bugün kaynakların geldiği noktada doğa, yeryüzü ve bunların kapitalist sistem koşulları ile ilgili ilişkilerini doğru anlamaya, bu doğrultuda deneyim biriktirmeye yönelik akıl oluşturmanın yollarını aramaya her zamankinden çok ihtiyacımız var. Kentlerde sürdürülebilirlik konusu ile ilgili kaygılar daha çok konutlar, ticari yapılar ve endüstriyel yapılar üzerinde yoğunlaşır fakat bu yapılara eşlik eden yapıları ve doğal peyzaj, kırsal alanlar pek sorgulanmadığı gibi sorgulandığında da sadece yeşil olması ve bununla birlikte ekonomik işlev için talan edilmesi meşru ve 'ekolojik' olarak kabul edilir! Oysa yapıları ve doğal peyzaj; çevre ve ekosistemde çok geniş kapsamlı hasarlara yol açabileceği gibi ekosistemi beslemeye yönelik çok önemli faydalar da sağlayabilir ve sadece yeşil olması yeterli değildir. Bu yüzeysel ve faydacı bakış açısının arkasında yatan kapitalist sistem mantığının tarihsel miladı 1987'de Brutland Raporu ile gündeme gelen 'sürdürülebilirlik' söyleminin ortaya çıkışı ve beraberinde gelen 'sürdürülebilir kalkınma' anlayışının 1. ve 3. dünya ülke ve toplumları arasında yarattığı çelişkilerdir.

Anahtar Kelimeler: *Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Kalkınma, Ekolojik, Yeşil, Enerji Etkin, Mimarlık ve Peyzaj Mimarlığı.*

1.GİRİŞ

İnsanlık tarihinin doğayla sorunlu ilişkisi; çoğu yazarın da belirlediği gibi mekanistik ve antiekojik dünya görüşünün ortaya çıktığı 15.- 16. yy.'ın bilimsel rönesansından da önce başlamış (Madge; 1997) ve 18.yy' dan 20.yy. ortalarına kadar giden endüstri devrimiyle birlikte artan nüfus, dönüşen toplum ve kentlerle daha problemlerli bir hal almıştır. 1960'lardan itibaren ise; elindeki teknoloji ve gücü kullanarak tahakküm mantığıyla bugüne kadar gelen sistem; sürdürülemeyen bir arazi kullanımı geliştirmiştir. Bu arazi kullanımının sonuçları ise iklim dengesinin bozulmasında(aşırı kuraklıklar, seller, tsunamiler vb.), kentsel ısı adası etkisinde, biyoçeşitliliğin kaybında, hidrolojik döngüdeki değişimde, bölgesel iklim değişiminde, yaşamsal önemi olan ekosistem servislerinin gerilemesinde ve biyoçeşitliliğin yok olmasında (Seabrook ve ark., 2011) kendini göstermektedir. 1970'lerdeki enerji krizinde kaynakların tükeneneceği ve yaşanacaklar konusundaki endişeden çok, genel olarak enerjinin bedeli ve bu bedelin belirlediği politikalar kaygı sebebi olmuştur. Bu nedenle yapılarda uygulanacak her tür enerji tasarrufu maddi kazanç sağlayacağı için devlet tarafından desteklenirken (Burbery,1991) yapı yapma eyleminin bizzat kendisinin peyzajda bir iz, damga ve etki anlamına geldiğinin, geçirimsiz yüzey artışına sebep olduğunun çoğunlukla göz ardı edildiğini ve bunun yanında peyzaj pratikleri açısından baktığımızda ise pek az yönetsel destek ve üretimin mevcut olduğunu görmekteyiz. İşte bu durum kapitalizm kısacındaki doğanın yüzleşmek zorunda bırakıldığı bir ikiliktir ve tesadüf değildir. Bu çalışmada amaç; kapitalist sistem koşullarında doğanın dönüştürülmesinde rol oynayan mimarlık pratiği ve peyzaj mimarlığı pratiğinin 'yeşil, ekolojik, enerji etkin, sürdürülebilirlik' söylemleri üzerinden bir karşılaştırmasını yaparak, bu iki alandaki söylemlerin çelişki ve farklılıklarının, hakim ekonomik sistem üzerinden bir okumasını yaparak ortaya koymaktır.

Bugün doğada; biyoçeşitliliğin, flora ve faunanın yaşamsal öneme sahip kaynaklar olarak değil, ancak sermayenin rezervleri olarak değerli olduğu (Escobar,1995) ve bu kaynakların gerçek sahiplerinin ve bölgede yaşayanlarının doğal sermayenin hizmetkarları olarak görüldüğü 'sürdürülebilirlik' anlayışıyla hareket eden bir sistemin içindeyiz. Sistemin yarattığı dengesizlik, alt üst oluş ve canlılığı tehdit eden senaryoyu tersine çevirmeye çalışan pratiklerin çabaları genellikle bütünlüklü olmaktan uzak- parçacıdır ve çözümler daha çok yapılar üzerinden öneriler (eko-yapılar,enerji etkin binalar vb.) olarak ele alınmaktadır. Buna önemli bir örnek ise yapılar özelinde bir dizi ölçüm ve puanlama yoluyla hesaplanan yeşil bina değerlendirme sistemlerinin 1990'larda (LEED, BREAM vb.) uygulamaya konulmasında görülmektedir. Bu değerlendirme sistemlerinde arazi ve tasarımı ile ilgili bileşenlere odaklanılmamaktadır. Belli 'eko' yapı malzemelerinin tasarımda kullanılması yoluyla gereken puanların toplandığı bu değerlendirme sistemiyle meydana gelen yüksek teknoloji yapılarına bir benzetme yapmak gerekirse, daha az yiyecek tüketmesi gereken kilo problemi yaşayan sağlıklı bir insana diyet bisküviden sonsuz sayıda tüketebileceğini dayatan düşünce sistemiyle aynı düzlemedir. Bütüncül düşünce, doğayı anlama, değiştirme dürtüsünden uzak söz konusu eko-sürdürülebilir yapılar o kadar maliyetlidir ki ancak dev şirketlerin tekil binalarında prestij imgesi olarak hayat bulmaktadır! Böyle bir sürdürülebilirlik anlayışı bugün doğa, doğal kaynaklar, ekosistemler, habitat devamlılığı ve bütün insanlık açısından endişe vericidir. Söz konusu sürdürülebilirlik uygulamaları, ekolojik krizle yüzleşmek isteyen fakat radikal olarak farklı yaşam biçimlerini benimsemek istemeyenler (Beufoy,1993) ile mevcut sistem ve alışkanlıkları değiştirmeden, küçük ve gerçeklikten uzak sözde müdahalelere sahne olan pratiklerin görünen yüzüdür ve kapitalizm koşullarında tesadüf değildir.

Çalışmayı yaparken ilk önce bahsi geçen kavramların tarihsel bir okuması yapılmıştır. Kavramları dünyada 60'lı, 70'li, 80'li ve 90'lı yıllardan günümüze kadar kapsayacak şekilde gruplandırılmıştır. 1980'li yıllardan sonra yaşamın her alanına damgasını vuran sürdürülebilir kalkınma kavramı ve beraberinde getirdikleri açıklanmaya çalışılmıştır.Daha sonra mimarlık söylem ve pratiğinde mimari projelerin izini sürerek sürdürülebilirlik arayışının belirleyici ve tetikleyicileri ortaya çıkarılmıştır. Mevcut sistemin sürdürülebilir mimarlık anlayışını kabul etmeyen grupların örnek işlerine yer verilmiştir. Dördüncü bölümü oluşturan peyzaj mimarlığı pratiğinde ekolojik, enerji etkin, sürdürülebilirlik söylemlerinin tarihsel analizi ve peyzajın sürdürülebilirliği ve handikapları üzerine tartışma yapılmıştır. Sonuç bölümünde ise mimarlık ve peyzaj mimarlığı pratiklerini karşılaştıran bir tabloya yer verilmiş, benzerlik ve çelişkili durumlar açıklanmış, kapitalizm kısılcısındaki doğanın dönüşümü tarif edilmiş bu olumsuz tabloya rağmen -alternatif bir dünya tahayyülünün- önemine vurgu yapılmıştır.

2. YEŞİL, EKOLOJİK, ENERJİ ETKİN VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMLARININ TARİHSEL BİR OKUMASI

2.1. 60'lar, 70'ler ve 80'ler..

Yeşil, ekolojik, enerji etkin ve sürdürülebilirlik terimlerine baktığımızda; hemen her alanda yaşanan kavram kirliliğinin bir sonucu olarak kaygan zeminde birbirlerinin yerine hesapsızca kullanıldığını görmekteyiz. Bugün elimizi neye atsak 'ekolojik!', 'sürdürülebilir!' Oysa biraz incelediğimizde bu terimlerde birinden diğerine doğru tarihsellikleri içinde anlamsal bir geçiş ve genişleme olduğunu görmekteyiz. Bir başlangıç oluşturması için örneklemek gerekirse ekoloji, sürdürülebilirlik kavramından önce tüm çevresel konuları ve düşünceleri kapsayan en çok kabul görmüş terim olarak karşımıza çıkmaktadır.

1960 sonları ve 1970 başlarında çevre hareketinin başlangıcıyla birlikte 'ekolojik' kelimesi belirsizce çevre ile ilgili şeylere de atıfta bulunmaya başlamıştır. Ekomimari, ekokent, ekoyönetim ve eko-teknik ile birlikte 'eko' öneki olan yaklaşık doksan terim; John Button'un 'A Dictionary of Green Ideas: Vocabulary for a Sane and Sustainable Future' isimli kitabında 1988 yılında yer almıştır (Madge,1997). 'Yeşil' terimi ise 1980'lerin moda terimi olmuştur. Çevreye duyarlılığa atıfta bulunan siyasi partiler, politik hareketler çokça kullanmışlardır. 'Yeşil' terimi politikadan alınmış olmasına karşın İngiltere'deki Tasarım Konseyinin 'Yeşil Tasarımcı' sergisinde ilk defa belirttiği 'tasarımla kazanmak', 'tasarımla kar' 80'lerin

ortalarındaki en önemli görüşlerdir ve 1986 yılında düzenlenen sergi aslında yeşil tasarımın sanayi karşıtı olmadığını, sanayinin yeşillenmesinin pek çok insanın düşünebileceğinden öteye gittiğini göstermekle ilgilenmekteydi (Madge,1997). 80'ler tasarımın sermayeyle kolkola girerken çevre meselesinden nemalanacağını ilan ettiği yıllardı.

1980 sonlarında ise, takip eden yıllarda sıkça karşı karşıya kalacağımız 'sürdürülebilirlik' söylemi literatüre girmiştir. 1987'de yayımlanan Brutland Raporuyla birlikte '*sürdürülebilirlik*' 1990'larda en çok kullanılan söylem olmuştur. Raporun açılış paragrafında bahsedilen 'yeni gerçeklikten kaçmamalıyız, farketmeli ve onu yönetmeliyiz' anlayışındaki -yönetmek- çevreyi yönetmeye atıfta bulunmaktadır. Rapor; ekonomik büyümenin çevre üzerindeki olumsuz etkilerinden çok, çevresel bozulmanın büyüme ve potansiyel büyüme için etkilerinden bahsetmektedir (Escobar,1995). Bu raporun ardından 70'ler ve 80'lerin bir değerlendirmesini yaptığımızda; 1970'lerdeki söylem 'büyümenin sınırlarına' işaret ederken, 1980'lerin söyleminin 'sınırların büyümesine' işaret ettiğini vurgulamak gerekmektedir (Wolfgang Sachs,1988; Escobar, 1995). 70'lerde ekolojistler problemi ekonomik büyüme ve kontrolsüz endüstrileşmeye bağlıyorlarken, 80'lerin nesneleştirici bakışı bu sefer insanlara değil 'doğaya' dönmüş, meşhur bir söylem olan 'sürdürülebilir kalkınma' ile sonuçlanmıştır. Sürdürülebilir kalkınma söyleminin gündeme geldiği yıllarda pek çok uzman; yoksulluğu ekolojik olarak dikkate değer bir problem olarak tespit ettiler. Bugün yoksullar; mantıksız olmaları, çevre bilincinden yoksun olmaları ve çevreye zarar vermeleri sebebiyle uyarılmaktadırlar. Yani, yoksulluk çevresel problemlerin sebebi ve etkileycisidir bu yüzden de yoksulluğu elimine etmek için büyüme gereklidir! Yıllar geçtikçe ekosistem analistleri yoksulların zarar verici aktivitelerini farketmişlerdir fakat çok nadir olarak bu problemlerin köklerinin; kalkınma süreçlerindeki yerel toplulukları yerinden etmede, insanların habitat ve işlerini bozmalarına zemin hazırlamakta, pek çok yerel topluluğu çevre üzerindeki baskıyı arttırmaya teşvikte, her yerdeki devasa endüstriyel kirleticilerde yani kapitalizmin dayattığı yaşama biçimlerinde aranması gerektiğini fark etmemiş ve böyle tanımlamamışlardır (Escobar,1995).

Raporla; enerji ve kaynak tüketimine küresel bir bakış getirilmiş, 'sürdürülebilir gelişmeyle dünyada zengin olanların, gezegenin ekolojik imkanlarına uygun hayat tarzı sürdürmeleri gereksinimi' ileri sürülmüş, böylece dünyanın zengin ve yoksul kısımları arasındaki eşitsizliğe burada da vurgu yapılmıştır (Irvine ve Ponton, 1989; Madge,1997). Brutland raporundan aldığı bayrağı taşıyan, Scientific American's Eylül 1989 özel bir sayı basmıştır; bu sayı dünya yüzeyini gün yüzüne çıkarmak(yeni teknolojilerden faydalanılarak) ve çevreyi yönetmek ile ilgili idari tutumun özüne dairdir (Escobar,1995). Çevreyi yönetmenin sonucunda ise; dünya kapitalist ekonomisi işbirliğiyle üçüncü dünyanın en ücra topluluğu bile yerel bağlamından kopartılıp, 'kaynak' olarak yeniden tanımlanırken, 'sürdürülebilir kalkınma' konsepti gündeme gelmektedir.

2.1. 1 Sürdürülebilir Kalkınma Konsepti

Sürdürülebilir kalkınma konseptinin doğuşu; küresel kurtuluşun doğa ve toplum arasındaki ilişkinin daha geniş bir sorunsallaştırma sürecinde yeniden ele alınmasıyla sonuçlanmıştır. Bu sorunsallaştırma 2. Dünya savaşı sonrası kalkınma anlayışının yıkıcı karakterine yanıt olarak belirmiştir. Fakat sorunsallaştırmayla yeniden ele alınan, yerel kültürlerin ve yaşama alanlarının değil, bunun yerine küresel ekosistemin sürdürülmesidir. Fakat buradaki küresellik; *yönetenler tarafından paylaşılan bir dünyanın* algısıdır (Escobar,1995). Sonuçta; tepeden inme kalkınma projeleri, bu projelerinin etkileri ve hayata geçirilebilirliği değerlendirilmesinin yapılamaması ile karşılaşmıştır. Benzeri yaşanmamış sosyal ve ekolojik problemlerin, yeni itirazları, yeni gereksinimleri şiddetlendirmesiyle çevre hareketi yükselişe geçmiştir (Buttel, Hawkins and Power,1990; Escobar,1995).

Bu ideolojide 'çevre' ve 'büyüme' uzlaştırılmaya çalışılmaktadır. Söz konusu uzlaşma; 'çevre' konseptinin öneminin -2. Dünya savaşı sonrası dönemde ekolojik söylemin büyümesiyle- artmasını kolaylaştırmış, hızlı büyüme ve endüstriyel uygarlık 'doğa' kavramının 'çevre' kavramına dönüşmesine sebep olmuştur. Bu dönüşümde doğa artık başlıbaşına kendine yeten bir var oluşu simgelememektedir, yeryüzünün tamamının kaynak olarak taahhüt

edildiği söylem ile birlikte onun yerine çevre artık vazgeçilemeyen bir yapı olmuştur. Bu yapının etkin prensibi, doğanın pasif bir role hapsedilmesidir. Sirkülasyonda olanlar; toksik atıklar, yeni materyaller ve endüstriyel ürünlerdir. Doğa sadece çevrenin bir uzantısıdır. Doğanın fiziksel bozulmasıyla birlikte, bizler onun sembolik ölümüne tanık olmaktadır ve hayatın ilkelerini organize eden, hareket eden, yaratan, ilham veren doğa artık çevreye aittir (Sachs,1992; Escobar,1995). Doğanın kendi kendine yeten varoluş simgesinin kaybında ve sermayeye dönüşmesinde, kapitalizm koşulları belirleyicidir. Sermayenin hikayesi kendi koşullarına zarar veren bir yolla üretim koşullarının istismarının hikayesi olmuştur. Küresel ısınma, ormansızlaştırma, doğayı yok etme, tatlı su rezervlerinin azalması, tarımda yüksek pestisid kullanımı sonucu yeraltı sularının kirlenmesi, kent mekanının kapitalizasyonunun artan yüksek kira bedelleriyle sonuçlanması ve kent mekanının yıkılıp yeniden kurgulanması bu hikayenin diğer yüzleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Liberal ekosistem profesyonelleri, ekolojik problemleri kültürel ve yerel bağlamı aşan, kompleks bir sürecin sonucu olarak görürler. 'Think globally, act locally' sloganında bile 'problemler küresel seviyede tanımlanabilir fakat bütün topluluklar için eşit derecede zorlayıcıdır' anlayışı hakimdir. Ekoliberaler; insanların gezegende bir yolcu olduğunu ve çevresel bozulma ve yıkımdan herkesin eşit derecede sorumlu olduğunu söylerlerken onlar; ülkeler, bölgeler, topluluklar ve sınıflar arasındaki kaynak problemlerinin büyük farklılıklarını ve adaletsizliğini çok ender görürler ya da hiç göremezler(Escobar,1995).

Oysa doğanın ve hayatın ticarileştirilmesinin kültürel karakterini ve batı ekonomisiyle tümleşikliğini, pek çok ülkenin kontrolsüz üretim ve tüketimini iyi hesaplamak gerekmektedir. Sürdürülebilir kalkınma ile aslında market sisteminde sadece küçük ayarlamalarla bir çağın çevreci eğilimler geliştirmesinin yeterli olduğunun etkisini yaratmaya çalışılmaktadır. Bu ekonomik çerçeve, alternatif bir dünya tahayyülünü ve buna eşlik eden doğa anlayışını hiç de arzulamadığı gerçeğini saklamaktadır.

2.2. 90'lardan Günümüze..

90'lar; yeşil-tasarlanmış ürün pazarının genişlediği, metrik puanlama sistemleriyle binaların enerji tüketim performanslarının değerlendirilmesinin başladığı(LEED;BREEAM), endüstriyel sistemlerin ekolojik döngülerinin incelenmesinin gündeme geldiği yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. 1992 yılında Manchester'da 'Tasarımın Yeşillenmesi' başlıklı yeni ürünler ve çevresel faktörlere odaklanılan bir konferans düzenlenmiştir. Endüstriyel sistemlerin ekolojik döngüsünün incelendiği 1990'ların ortalarında 132 ÇED (Çevresel Etki Değerlendirme) raporu ile ilgili yapılan çalışmada kurumların ortak bir metodolojileri olmadığı, kendilerinin sponsoru olan şirketlere göre yönlendikleri ve bu şirketlerin görüşlerini destekledikleri ortaya çıkmıştır (ENDS Report,1994; Madge,1997).

Avrupa'da ve Amerika'da genel anlamda artan dışa enerji bağımlılığını azaltmak için kuruldukları telaffuz edilse de bambaşka market sistemlerini destekleyen şirketler bünyesinde kurulmuş sertifikasyon sistemleri geliştirilmiştir ve bugün yaygın olarak kullanılmaktadır. Öte yandan bu sistemler sadece yapı özelinde bir odaklanmaya sahiptirler. Çevreleriyle ilişkileri, peyzaj, arazi planlaması vb. aşamaların ağırlığı yok denecek kadar azdır. Ayrıca yerelliklere ve farklı coğrafik koşullara uyarlanmasında büyük eksiklikler barındırmaktadır. Bu sertifikasyon sistemlerinin en yaygın ikisinden kısaca bahsedecek olursak; dünyada ilk en yaygın kullanılan yapı puanlama sistemi BREEAM (Building Research Establishment Environmental Assessment) 1990 yılında geliştirilmiş ve sonrasında revize edilmiştir. 2000 yılından beri BRE (Building Research Establishment) isimli özel bir kurum tarafından uygulanmakta ve yönetilmektedir. Kendinden sonraki pek çok metrik yaklaşımı ifade eden sisteme öncülük etmiş ve model oluşturmuştur.

Leadership in Energy and Environmental Design (LEED) ise, 1996 yılında yapılı çevrenin ekolojik fonksiyonuna ve ekonomisine metrik yaklaşım tarifleyen sertifikasyon sistemi Amerika tarafından geliştirilmiştir. U.S. Green Building Council (USGBC) tarafından işletilmektedir. Konut sektörü dahil dünyanın her yerinde çok yaygın kullanılmaktadır. LEED ve BREEAM yoluyla binaların pazar değerinin artması, prestij simgesi haline gelmesi büyük

şirketler için teşvik edicidir. 2006-2007 yıllarında mevcut yapıların da enerji etkinlik yönünden iyileştirilmeleri İngiltere gibi pek çok ülkede gündeme gelmiştir.

3.MİMARLIK SÖYLEM ve PRATIĞİNDE 'EKOLOJİK, ENERJİ ETKİN, SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK' ÜZERİNE BİR İNCELEME

3.1 Mimarlıkta Sürdürülebilirlik Arayışının Tetikleyici ve Belirleyicileri

Bugün genel anlamıyla 'çevre'ye karşı sorumlu mimarlığı anlatmak için; sürdürülebilir, yeşil, ekolojik, çevreyle uyumlu ve enerji etkin gibi pek çok tanım kullanılmaktadır. Her bir terim daha derinde sosyal ve politik olarak anlam ve imayla yüklenmiştir. Sürdürülebilirlik bunların arasında en yaygın olanıdır! Mevcut pratiklere ve literatüre bakıldığında mimarlıktaki sürdürülebilirlik arayışının ana tetikleyici ve belirleyicileri; '*geleneksel mimari*', '*teknolojik gelişmeler*', '*meşruiyet arayışı*' ve '*kentin geleceğiyle yüzleşme*' düşüncesi olarak öne çıkmaktadır. Mimarlık söylem ve pratiğinde bahsedilen kavramları açıklamaya çalışırken; manifestolar, polemikler, kitaplar ve farklı mimarların projeleri üzerinden farklılaşan söylem ve tetikleyicilerini aktararak, en sonunda da mevcut düzenin dayatmacı 'sürdürülebilir mimarlığına' itirazı olan mimari pratik ve grupların izlerini süreceğim.

Endüstrileşme ve teknolojik yenilikler, gelişmekte olan bütün ülkelerin farklı oranlarda yüzleşmek zorunda olduğu gerçekliklerdir. Böylelikle gelişmekte olan ülkelere; hızlı kentleşme, sosyal-fiziksel yerinden edilmeler, kırdan kente zorunlu göçler ile deneyim imbiğinden geçerek süzülmüş köklü geleneklerin yerini 'yeni teknoloji'lerin ve 'sürdürülebilir kalkınma' modellerinin atak ve öncelikleri almaya başlamıştır.

Sürdürülebilir kalkınma ve yeni teknolojilerin söz konusu atakları; kültürleri sürdüren geleneklerin yıkımıyla sonuçlanmıştır ve bu yıkım, bütün zamanlarda en uzun süre dayanıklı olmuş olan 'yöreye özgü mimari anlayışa' kadar gitmektedir. Kendini var ettiği ortamın özel iklimsel koşullarına göre deneyim ve gözlemler sonucu oluşturulmuş olan bu mimarlık; sömürge ülkelerindeki kolonyal sistemin devamlılığını sağlayan ve destekleyenler tarafından aforoz edilmiştir. Yerini yepyeni son teknolojiye uygun mimari ürünler, kentler almalıdır (Fanon, 1960; Steele, 2005).

The European Community (EC) 'Avrupa Topluluğu' politikalarının (1987); sürdürülebilir kalkınmanın ancak mimarlar, mühendisler, şehir plancıları ve yapı malzemesi üreticilerinin birlikte çalışmasıyla başarılacağı (Edwards, 1996, Steele 2005) argümanı, dönemin tasarım ile ilgili profesyonellerine misyon yüklemekle kalmamış, aynı zamanda kapitalist market sistemi ile işbirliğini de sürdürülebilir kalkınmanın olmazsa olmazı olarak vurgulamıştır. Kendine meşruiyet zemini arayan mimarlık için ise bu biçilmez kaftan olmuştur. Mimarlık pratiğinin ekolojik olma söylemi ile ilgili olarak, sanat yerine bilim alanında meşruiyet arayışının yoğunlaştığı dönemlerin, bilimin sanatın önüne geçtiği dönemler olması tesadüf değildir (Ciravoğlu, 2006). Öte yandan Amerikan Mimarlar Birliği eski başkanı (AIA-American Institute of Architects) Suzan Maxman'ın (1993) mimarlık mesleğinin bir zamanlar sahip olduğu prestiji yeniden kazanması için uygulama, planlama ve koruma için değişimin açık sözlü savunucusu olunması gerektiği söylemi ve mimarlık pratiğinin tekrar nesnel-ölçülebilir verilerle uygulanabilmesi krizden çıkış yolu olarak vadedilmiş gibi görünmektedir (Ciravoğlu, 2006). 1970'lerdeki petrol şokundan sonra Amerika'da yasallaştırılan vergi indirimleri enerjide kendine yeterliliği destekleyen teknolojilerin gelişmesini teşvik etmiştir ve mimarlar arasında kısa zamanda pazar odaklı uzmanlığın yükselişe geçmesi desteklenmiştir (Steele,2005). Yine bu dönemde ihtiyaç için tasarım kavramı gündemdeyken, bir taraftan mimarlık alanında gelişen ekolojik-yeşil hareket küçük ölçekli yapılar ve konutlar üretmekle sınırlı kalmış, bir taraftan da Norman Foster'ın Norwich üniversitesinde *The Sainsbury Centre* projesi gibi high-tech bileşenlerle bina içi iklimsel konfor koşullarının yaratılmaya çalışıldığı yapılar uygulanmıştır.

1990'ların sıkça tekrarlanan söylemi olan 'sürdürülebilirlik', 1987'de Brutland Raporu ile gündeme taşınmış ve ekolojik-sürdürülebilir mimari fenomenini üreten çevreciliğin sıklıkla kullanılan terimi olmuştur. Teknolojideki ilerlemeler modern mimarideki ilerlemenin her dönemde anahtar belirleyicisi olmuştur fakat 1990'larda ekolojik tasarım sadece teknik bir

probleme indirgenmiştir. İleri teknoloji ile ekolojinin bir araya getirilmeye çalışıldığı örnekler uygulanmıştır. Örneğin Almanya'da Norman Foster tarafından tasarlanan; Commerzbank-1997 yılında tamamlanan ekolojik farkındalık ile inşa edilmiş 'en uzun' bina unvanını alıyor. Kenneth Yeang; The Skycraper Bioclimatically Considered (Biyoklima Hesaplı Gökdelen) (1996) ve The Green Skycraper (Yeşil Gökdelen) (1999) kitaplarını yazıyor. Bütün bu örneklerde tasarımın estetik ve sosyo-ekonomik bağlamı dikkate alınmamaktadır (Madge,1997).

Mimarlık pratiğinde sürdürülebilirlik söyleminde, çevreye duyarlı mimarlık ve şehirciliğin deneyim biriktirmesi için kentin geleceği ile yüzleşmek diğer bir önemli tetikleyici olarak gözlemlenmektedir. Kentsel ısı adası, kentlerde azalan yaşam kalitesi, yeşil alan azlığı, geçirimsiz yüzey artışı ve artan su kaynaklı (seller, kuraklıklar, temiz içme suyu rezervlerinin azalması) sorunlar gelecek ile yüzleşmek zorunluluğunu doğuran nedenlerden sadece bazılarıdır. Kentin geleceği ile ilgili kaygılar sonucu üretilen bir örnek olarak '*Green Paper on the Urban Environment*' (1990), Avrupa Birliği sınırlarında kentsel alanda çevresel politika belirleyiciliğinin başlangıcını işaret etmektedir ve planlama ile bina yapım stratejilerinde (teknolojiye bağımlı stratejiler) çevresel duyarlılığı geliştirmek için özel tanımlar geliştirmiştir (Steele,2005). Bu da yine sadece kısıtlı bir coğrafyaya hapsedilmiş bir senaryo ve deneyim olmaktan öteye gidememektedir. Kentin geleceği ile ilgili kaygılar sonucu üretilen diğer bir örnek doğaya dönüş özlemiyle sayıları artan eko-köy girişimleri ve kent hareketleridir.

Sonuç itibarıyla mimarlık pratiği; yaklaşık 40 yıldır sürdürülebilirlik söylemi ile doğrudan ilişkilidir. Genel anlamda mimaride teknik ve biçimsel yaklaşım bütünlüğü bulunmamaktadır. Bir taraftan mimarlık ürününü geçmiş yerel deneyimlerden yararlanılarak en basit yapım süreçleriyle ortaya koymaya yönelik bir 'doğaya dönüş' çabası varsa; öteki tarafta yapıları son teknoloji araçlarla donatarak (akıllı binalarla) çevreye en zararsız tepkileri verecek biçimde tasarlamaya yönelik bir teknolojiizm bulunmaktadır. Bir yanda doğallığın savunulması, öte yanda teknolojinin 'sürdürülebilirliğe' katkıda bulunmak üzere yeniden işlevlendirilmesi bulunmaktadır. İlk yaklaşımda olanlar taştan, kerpiçten, saman balyalarından, yapılar inşa ederlerken, ikinci yaklaşımdan yana olanlar akıllı binaları, ekolojist high-tech ürünleri gerçekleştirmektedirler (Anon,2003; Ciravoğlu,2006).

3.2. Mimarların Projeleri Üzerinden Bir Okuma

Mimarlık tarihine kısaca baktığımızda; Sir Ebenezer Howard 1902'de basılan *Garden Cities of Tomorrow* isimli kitabında; limitli bir büyüklükte, muntazam tasarlanmış, tarımsal alanın dokunulamaz bir kısmının 'kemer' (daha sonraları *greenbelt* –yeşil kemer olarak bilinen) olarak ayrıldığı kent dışında yerleşim yeri önerisinde bulunmuştur. 1903'de Londra'nın dışında bir topluluk için Letchworth Bahçe Şehriyle (bkz.şekil.1.) fikirleri dikkat çekmiştir. Howard'ın 'Garden City'- 'Bahçe Şehir' konsepti daha sonrasında kentte doğal çevre ile yapıları çevreyi bir araya getirmeye çalışan sayısız girişimin ilhamı olmuştur. Bu konsept aynı zamanda Washington yakınındaki bir topluluğun kent çevresine saçılmasına çözüm öneren 1960'ların başında önerilmiş olan McHarg, Wallace, Roberts ve Todd'un 'Plan for the Valleys' projesine, Milton Keynes'in projelerine ve 20 yy.'daki pek çok projeye ilham olmuştur. Howard'ın rüyası; karsız ortak çıkarı sağlayan mülkler ve herkes için düşük maliyetli konut sağlanması iken, Bahçe Şehir hareketini Amerika'da sürdürmeye çalışan mimarlar ikinci dünya savaşı sonrası ekonomik güçlere karşı koyamadılar ve spekülasyon faydacılar onlardan avantajlar sağladılar (Steele,2005). Bahsi geçen ilk çıkış fikrinin tam tersine, İstanbul'da da bir dönemin kent çeperlerindeki bahçe şehirleri, üst gelir grubunun yalnızlaşmış, konforlu yaşamının mekansal karşılığı olmuştur.

Yine ikinci dünya savaşı sonrası sonraki bir dönem; düşük maliyetle, prefabrikasyon yoluyla konutların herkes için ulaşılabilir olması modernist söylem üzerinden savunulmuştur. Bunun erken bir örneğini Buckminster Fuller'in çalışmalarında görmekteyiz. Buckminster Fuller yaşamını; düşük maliyetli ve enerji etkin evlerin nasıl yapılabileceği sorusunun cevabını, bilim ve geometride aramaya adanmıştır (Steele, 2005). Otonom Konut (*Autonomous House-Dymaxion House 1929*) (bkz.şekil.2.) projesi, şehrin altyapı sistemine göbek bağı olmayan bir ev tipolojisidir. Taşınabilir, portatif bir ev tasarımıdır.

Şekil.1.Letchworth Bahçe Şehrinin Planı

Şekil.2.Otonom Konut- Dymaxion House 1929

Geleneksel mimariden etkilenerak işler gerçekleştirenlere belirgin birer örnek olarak Hassan Fathy ve Tadao Ando verilebilir. Fakat birbirlerinden ayrıldıkları nokta birisi geleneği teknoloji ile birleştirirken diğersinin teknolojinin olmadığı koşullarda geleneksel mimari ilkelerini öne çıkarmasıdır. Hassan Fathy mekanik sistemlerin yokluğunda uluslar arası her coğrafi koşulda aynı uygulanan bir mimari anlayış yerine geleneksel mimarinin iklimsel etkinliklerini araştıran Mısır'a özgü vernaküler mimari araştırmaları yapmıştır. 1970'lerde sosyal ve çevresel farkındalıkla oluşturulan yerel mimarlık söylemine paralel giden bir mimari anlayış sebebiyle Ağa Han ödülüne layık görülmüştür. Tadao Ando ise kendi çalışmaları için; Japon konut mimarisinin doğa ile samimi ilişkisini ve doğal dünyaya açıklığını korumak için çaba gösterdiğini ve doğa ile ev arasındaki birlikteliği yeniden kurmaya çalıştığını söylemektedir. Geç 1980'lerden itibaren peyzaj farkındalığına sahip tasarımlarıyla öne çıkmıştır. Kullandığı malzemeler ise felsefesine zıtlık oluşturacak şekilde doğadan çok uzak materyallerdir. Daha çok yaşadığı bölgenin mimari ve kültürel geleneklerinden ilham almaktadır. Gelenek ve teknolojiyi birleştirmeye çalışmaktadır.

Teknolojinin ön planda olduğu fakat ekoloji bilgisiyle harmanlanmış işler üreten Kenneth Yeang ise; Ian McHarg ile çalışmış onun fikirlerinden etkilenmiştir. Günümüzde bölgesel mikroiklim koşullarına uyumlu, ekolojik duyarlılık ve teknoloji birlikteliğinden oluşan çalışmaları üzerinden yaptığı işlerle tanınmaktadır(EDITT Tower, BATC MASTERPLAN). Ayrıca daha önce de belirtildiği gibi ekolojik gökdelenler ile ilgili kitaplar yazmıştır. Yeang'ın ekolojik tasarım anlayışı; dünya ekosistemi ve kaynakları ile tasarlanmış sistemler arasındaki ekolojik ilişkilerin kurallarını, teknoloji yardımıyla harmanlama üzerinedir.

3.2.1. Mevcut Düzenin Dayatmacı 'Sürdürülebilir Mimarlığın' İtirazı Olan Mimari Pratikler ya da Toplumun Değişirmek İstiyorsa Bir Şey İnşa Etme!

Bugün yeni mimar kuşağında; yeryüzünün sahne olduğu ekosistem kaynaklı sorunları veya mekanların-kullanıcıların sürdürülemezliği gibi sorunları binalarla çözmeye çalışmaktan ziyade durup düşünmemiz gerektiğini kanıtlayan gruplar bulunmaktadır. Yazarken, araştırma yaparken, kampanyalar düzenlerken, işgal ederken, yerleştirmeler yaparken, performans gerçekleştirirken kendilerini çizim masasında olduğundan daha etkin hissetmektedirler. Onlar hala marjinal olarak algılanan ufak bir azınlık ama mimarlık pratiğinin, mimarlığın varlık sebebi olan insanları kapsamak veya güçlendirmek adına kapitalist sistem koşullarında çok az potansiyele sahip ve doğası gereği sınırlı olduğunu da öne sürebilmekteler (Galilee, 2008). Bu gruplara bir göz atmakta fayda var:

Mimari pratiklerine 1990'lı yıllarda başlayan Venezüellalı 'Urban Think Tank' ofisi; Caracas'ın yoğun nüfuslu kenar mahallelerinde kanalizasyon, ulaşım ve rekreasyon alanları gibi temel altyapıyı sağlamak için on küsür yıl harçayarak önemli bir başarı sağlamışlar. Sınır kenti

Tijuana'da yoksul düşmüş Meksikalılara kendi inşa ettikleri evleri güvenli hale getirmek için yardım eden Teddy Cruz (Guatemala doğumlu mimar, sosyal içerikli işleri büyük talep görüyor) gibi bir ortakla birlikte üretim yapmaktalar. Urban Think Tank yoksulluktan müzdarip, aşırı nüfuslu kentlerdeki konut meselesini küresel mimarlığın temel kaygılarından biri haline getirmekte kararlı bir grup olarak öne çıkmaktadır.

1990'larda İngiltere'de başlayan uluslar arası hareket RTS-'Reclaim The Streets'; sokakları geri kazanmak söylemiyle sokakları, günümüz toplumunda araçlar, alışveriş merkezleri olmadan ve devletten izin almadan toplanabilecekleri bir yere dönüştürmek hedefindedirler.

Alabama'daki Auburn Üniversitesi Mimarlık Fakültesi öğretim üyeleri tarafından 1993 yılında başlatılan Rural Studio'dan Samuel Mockbee; stüdyonun ana amacının her bir öğrencinin yapı tasarlama ve inşa etmenin insanlığa karşı sorumluluk duygusuyla yapılacak bir üretim olduğunu anlatması ve deneyimlemesi olduğunu belirtmektedir. Mockbee; başarılı mimarların bir süre sonra 'zenginlerin evcil hayvanlarına' dönüştüklerini öne sürerek, sosyal ve kültürel sorumluluk gibi değerleri öğrencilerine aktarmak istemektedir. Dar gelirli grupların yaşadığı bölgelerde; araba tekerlekleri, kağıtlar, araba camları, saman balyaları vb. malzemeleri geri dönüştürerek, düşük maliyetli konutlar, spor merkezleri ve sosyal tesisler tasarlayıp inşa etmektedirler.

Berlin'de bir araya gelmiş bir başka insiyatif An Architektur (Anarşi ve Mimarlık) yılda iki kez dergi yayımlamaktadır. Dergide hakim ekonomik sistem koşullarında mimarlık pratiğine ve kentin belirli bir politik ve sosyal kesitine yer verilmektedir. Alternatif arayışında olan dergi, neo-liberal ekonomik düşüncenin dikte ettiği kentsel dönüştürme stratejileri bağlamında kamusal mekanın özelleştirilmesi, her yerde yönetim, kültürel kapitalizasyon ve artan sosyal ayrışmanın mekansal pratikte, yeni bir eleştirel yaklaşımı talep etmekte olduğunu savunmaktadır (Ciravoğlu,2005b,2006).

Bir başka grup olan 'Kayıtdışı' tasarımı, eğitimin belirli bir 'düzen' talep eden yapısından koparak farkındalık yaratmayı ve kişileri aynı platformda belirli amaçlar örererek buluşturmayı amaçlayan bir oluşumdur. İstanbul'da bulunan mimar, akademisyen ve mimarlık öğrencilerinin 2007 yılında bir araya gelmesinden oluşan, multidisiplinerliği savunan yerel bir gruptur. Artık daha kamusal işler, müdahaleler yapmayı amaçlayan grubun son işi oldukça dikkat çekicidir. Kentleri ve yeşil alanları pervasızca dönüştüren neoliberal politikaların sonuçlarından biri olan İstanbul örneğinde çok önemli bir yere sahip Taksim Meydanı ve Gezi Parkı projesinin akıldışılığına dikkat çekmek için 2012 Şubat ayında 'bi' sürü' atölyeleri aracılığı ile tekrar bir araya gelmiş, meydan ve çevresinde gerçekleştirilmesi planlanan projenin sonuçları hakkında halkın tepkisini gözlemledikleri yerleştirmeler ve video kayıtları yapmışlardır.

Kısacası bu ekipler toplumu, dünyayı değiştirmek istiyorsak, başka bir dünya tahayyülümüz varsa; 'bir şey inşa etme, sorgula, dikkat çek, müdahale et, bildiğini paylaş' demek istemekteler.

4.PEYZAJ MİMARLIĞI PRATIĞİNDE' EKOLOJİK, ENERJİ ETKİN, SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK' SÖYLEMLERİNİN İNCELENMESİ

4.1.Peyzaj Mimarlığı Pratiğinin Dönemlere Göre Tarihsel Okuması

Peyzaj mimarlığı alanında sürdürülebilirlik, enerji etkinliği ve ekoloji ile ilgili üretilen söylem ve pratikleri 1950'lere kadar bir dönem ve 1960'lardan günümüze kadar olan süreçte de genel olarak 3 dönemde inceleyecek olursak:

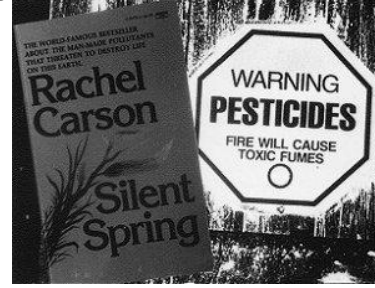
Peyzaj mimarlığı pratiği açısından en çok faydalanılan terimlerden bir tanesi ve belki de ilki 'ekoloji'dir. 1950'li yıllara kadar uzanan süreçte, geniş alanlara dayanan çalışmalarla doğanın anlaşılmasına yönelik araştırmalar ağırlıktadır. 1950' lere doğru ekolojinin bir alt disiplini olarak 'peyzaj ekolojisi' terimi peyzaj mimarlığı pratiğine girmiştir ve ilk defa 1939 yılında Alman biyocoğrafyacı Carl Troll tarafından kullanılmıştır (Turner ve ark., 2001; Deniz ve ark.; 2006). Araştırmacının çalışması "peyzaj içindeki çevresel koşullar ve canlı toplulukları arasındaki etkileşimin, neden sonuç ilişkileri içerisinde geniş bir perspektifte incelenmesi" kavramsal yaklaşımına dayanmaktadır (Forman, 1995; Deniz ve ark., 2006).1959 yılında lan

McHarg; seçkin bilim insanlarını, peyzaj mimarlarını, hümanistleri ve şairleri 'İnsan ve Doğa' ile ilgili izlediği yolu konuşmak için Pensilvanya Üniversitesine davet etmiştir.

1960-1975 arasını oluşturan birinci dönemde; Carson'un yazdığı 'Silent Spring'ın (1962) (bkz.şekil.4.) geniş yankı uyandırması, mevcut duruma kamunun itirazı ile çevre hareketinin yükselişi, doğa ile ilgili perspektifin öne çıktığı ilk açık ve sistematik kaynak olarak Mcharg'ın 'Design with Nature' (1969) (bkz.Şekil.3.) kitabı önem kazanmıştır. Bu kitapla birlikte peyzaj mimarlığı teori ve uygulamasında temel değişiklikler olmuştur. McHarg'ın peyzaj planlama tekniği açısından önerdiği doğal ve kültürel kaynakların peyzaj için dikkate alınması prensibi peyzaj pratiği açısından belirleyicidir. Daha sonra peyzajı tanımlamak için pasta katmanları yaklaşımının (layer cake model) tasarım metodolojisine girdiği ve bu metodolojinin daha sonra geliştirilen arazi kullanım analizi yapan 'GIS' (Geographic Information Systems) için temel kurduğu gözlemlenmektedir. GIS alanında ilk adımlar ise , 1960' larda Kanada'da ülke arazilerinin büyüklüklerini ve kullanım türlerini tespit amaçlı yapılan envanter çalışmalarından oluşan coğrafi bilgi sistemleri projesi ile atılmıştır. Aynı zamanda günümüzde çokça kullanılan modern anlamda yeşil çatı teknolojisinin geliştirildiği yıllardır.

Şekil.3. Design with Nature (Cardell City,N.Y: Natural History History Press1969)

Şekil.4.Rachel Carson'un Silent Spring DDT ve diğer tarım ilaçlarının yasaklanmasını sağlamıştır.

1975-1995 arası ikinci dönemde; yeniden üretim ve yenileyici tasarıma odaklanılan, kaynakların kullanılması fakat yeniden üretilmesi(!), mümkün olduğunca az kullanılması mantığına ağırlık verilen bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır (Dinep ve Schwab, 2010). Gri suyun yeniden kullanılması, güneş enerjisinin toplanılması ve kullanılması, yeraltı sularının yenilenmesine yönelik çabalar, su kullanımını minimize eden tasarım biçimini tarifleyen xeriscape* dönem anlayışının örneklerindedir.

Akademik birikimin peyzaj ekolojisi ile ilgili paylaşıldığı ilk büyük organizasyon 1981 yılında düzenlenen 'Uluslararası Peyzaj Ekologları Toplantısı'dır. 1980'lerin ortalarında başarılı uygulamalar, teknolojinin ilerlemesiyle, özellikle hava fotoğrafları ve uydu görüntülerinin yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanması ve buna bağlı olarak coğrafi bilgi sistemleri (GIS) ve uzaktan algılama yöntemleriyle veri elde edilmesi ilerlemeyi destekleyen en önemli etkenler olmuştur (Deniz ve ark., 2006). Yine bu dönemde peyzajları geri kazanmak konseptiyle eski endüstriyel alanların rekreasyon amaçlı yeniden tasarlanarak kullanımı ve bölgesel kimlik konsepti çerçevesinde yer için tasarlamak anlayışıyla Michael Hough'un 'Out of Place' (1992) isimli kitabı öne çıkan öğelerdir.

1995-günümüze uzanan üçüncü dönemde ise yeni ve avangard sayılabilecek söylem ve uygulamalara artık pek rastlanılmamaktadır. Söz konusu dönemin başlarında, yapılı çevrenin ekolojik fonksiyonuna ve ekonomisine metrik yaklaşım tarifleyen Amerika Yeşil Binalar Konseyi tarafından geliştirilmiş LEED sertifikasyon sistemi (1996) -binaları- değerlendirmek için uygulamaya konmuştur. 2000 yılında sürdürülebilir tasarım uygulamasında arazi temelli teknik bir odaklanma sağlayan 'sürdürülebilir konstrüksiyon' tasarımında, arazi bileşenlerinin

*Xeriscape kurak iklimli ve su kaynaklarının sınırlı olduğu alanlarda doğa ile uyumlu peyzaj tekniklerine dayanmaktadır (Duffield and Jones 1981; Tunçay 2002; Ertop,2009). Xeros Yunanca'da kuru anlamına gelir ve peyzaj kelimesinin ingilizce (landscape) birleşiminden oluşmaktadır. 'Xeriscape' kavramı ilk kez 1981 yılında Denver Colorado'da Nancy Leavitt tarafından kullanılmıştır (Sovool ve Rosales,2002) ve ilk xeriscape tanıtım bahçesi 1986 yılında Denver botanik bahçesinde tasarlanmıştır.

uygulanmasına yönelik '*enerji etkin*' yeteneği güçlendiren avantajlar öne çıkarılmıştır. Yine bu dönemde su kaynakları korunumunun dünyada gündeme oturmasıyla suyun deşarjı, filtrelenmesi, suyu yönlendirme metodları ile ekolojik olgu, süreç ve ilişkileri yorumlayan tasarım prensibi aracılığıyla, bu süreçleri doğrudan bilgilendirme ve anlama amacıyla açığa çıkaran (Brown, Harkness, Johnston; 1998) bir peyzaj tasarımı anlayışı son dönemdeki nadir eğilimlerden biridir.

Bütün bu dönemlere peyzaj mimarlığı pratiği üzerinden baktığımızda ilk önce 1950'lere kadar doğal olanın anlaşılmasına çalışıldığı, güçlü bir doğa kavramının etkisi göze çarpmaktadır. Birinci dönem (1960-1975) olarak adlandırdığımız dönemde ise doğal olana, kültürel olanın eklenmesiyle peyzajda göz önünde bulundurulacak kriterlerde bir değişim olmuştur. İkinci dönemde (1975-1995) ise artık 'doğa' tüketilmesi gereken bir kaynak olarak sermayeleştirilmiştir. Fakat peyzaj açısından doğal olanı tüketirken yeniden kullanabilmenin alternatiflerinin arandığı 'peyzajları geri kazanmak' konsepti yükselmiştir. 1995'ten günümüze kadar olan üçüncü dönem olarak kabul ettiğimiz dönemde ise artık peyzaj pratiği açısından da büyük söylemler dönemi kapanmış, özellikle 'su sorunu' bütün dünyada yükselmiştir.

Enerji etkin uygulamaların peyzaj konstrüksiyonunda kullanılması örnekleri bu dönemde artmıştır. Artık peyzaj her yere yapısal olanı götürmektedir, doğa dönüşmüştür, bu yapısallığın -mimarlık pratiğindeki benzer biçimde- 'enerji etkinliği', 'ekolojik'liği gündemdedir artık.

4.2. 'Sürdürülebilir Peyzaj' Üzerine Tartışma

'Sürdürülebilirlik' bir konsept olarak peyzajda; peyzaj planlamasının karar vericiliğinde, korumacılığında ve yönetiminde yaygın olarak kullanılmaktadır (1987 ve sonrası) fakat çok genel ve üst ölçekli bir kavram olduğundan beraberinde, işlevsel kılmak için doğal, sosyal ve insan sermayesi gibi tanımlar geliştirilmiştir. Bu konseptler ekonomik düşünceden ilham almakta ve çok nadiren direk olarak peyzaja atıfta bulunmaktadır (Antrop,2006). Doğanın ve insanın -*sermaye*- olarak kavramsallaştırılması, kapitalist kışkıracının belki de en vahim yönelimi ile insanı ve doğayı nasıl araçsallaştırdığını gözler önüne sermektedir. Örneğin Voj ve Klin (2000) Avrupa peyzajında meydana gelen dönüşümleri incelemeleri sonucunda; yoğunlaşma ve tarımsal üretim ölçeğinin artmasıyla, sulak ve doğal alanları tarım alanlarına dönüştürmekte olduğunu, rekreasyon ve turizm amacıyla sahil alanları ve dağların yoğun kullanıma maruz kaldığını belirtmektedir.

Günümüzde nüfusun %60'ından %80'ini aşan oranlarına kadar büyük bir kısmı kent merkezlerinde yaşamaktadır. Kırsaldaki popülasyon hala azalmaya devam etmektedir (Frey and Zimmer,2001; UN HABITAT,2003; Antrop,2004b). Kırsal kasabalar bu senaryoda kentlerin çok çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için geniş bir açık alan olarak görülmektedir. Konutlar ve çevrelerindeki ilişki tamamen değişmektedir. Bunun ifadesini konut mimarisinde ve bahçelerin kırsal peyzaj ile evsel arayüz arasında şekillenmesinde görmekteyiz (Paquette ve Domon,2001).

Antrop'a (2006) göre, '*sürdürülebilir peyzaj*' söyleminde iki temel yaklaşım var;

1. Maddi (doğal kaynaklar, biyoçeşitlilik, habitatlar, su) ve maddi olmayan(kültürel miras, yerin ruhu, geleneksel pratikler ve işlevler için gerekli bilginin saklanması) değerleri koruma,
2. Yerel ekonomileri özel ve geçici olarak kurulmuş insan ve doğal sermayenin kombinasyonunu kullanarak sürdürme.

Birinci yaklaşımdaki geleneksel peyzaj değerlerini sürdürmek uzun dönemli bir hedeftir ve ekonomik değer yaratmamaktadır. Bu durum da kapitalist sistemde peyzaj değerlerinin devamlılığının tercih edilmemesini, yağmaya açılmasını açıklamaktadır.

İkinci yaklaşımda ise sürdürülebilir koruma kavramı, peyzajın ekonomik mana ve değerine yeni fonksiyonlar geliştirmeye dayanmaktadır. Ekonominin ekolojik ve tarihi miras değerleriyle entegrasyonunun sonucunda, bütüncül bir peyzaj perspektifi eksiktir (Antrop,2006), değişen sosyal ihtiyaçlarla gerçekleştirilen yeniden organizasyonlarla peyzaj

hızla değiştirmektedir. Özellikle böyle alanlarda turizm büyüyen bir sektör halini almaktadır ve turizm rekreasyon işbirliği çoğu durumda sürdürülebilirlikle çelişen tipik örnekler olmuşlardır. Aslında peyzaj mimarlığı pratiği bünyesi gereği ekolojik dengenin -iyi anlamda yeryüzünün tamamında- devam ettirilebilmesi için gereken temel özellikleri taşımaktadır. Örneğin mimarlık alanında görülen mevcut düzenin sürdürülebilirlik anlayışına karşı çıkan marjinal bir azınlık oluşturan grupların üretimleri -yapının doğada bir iz etki anlamına gelmesi ve barınma hakkını koruma sorunsallaştırmasıyla yapılan üretimler- peyzaj mimarlığı pratiğinin üretim alanına girmektedir. Altyapı sorunlarına çözüm üretme, kamuya parklar, bahçeler tasarlama (sosyalliği güçlendirme), yeşil alanı ve geçirimli yüzeyi arttırma, suyu peyzajda geri dönüştürme vb. aba ve pratikleri hep bu alanın üzerine deneyim biriktirdiği konulardır. Kabul edilmelidir ki bir alanın yalnızca yeşil olması (rneğin geniş çim yüzeyleri ele alalım) bu alanın ekolojik döngüleri sağlıklı işlettiği ve habitat devamlılığı sağladığı anlamına gelmez. Fakat bugün bina enerji performansı değerlendirme sistemi mantığında (LEED; BREEAM'i kastediliyor) ve ana akım sürdürülebilirlik, ekolojik işler bağlamında peyzaj mimarlığı pratiğinden mimarlık pratiği üzerinden durmadan söylem geliştirilmesi ve üretim yapılması doğayı dönüştüren kapitalist sistem koşullarında tesadüf değildir. Kapitalist sistemin devamlılığı bugün belki de en çok mimarlık pratiği üzerinden kendini tekrar tekrar üretmektedir. Fakat bir yandan yukarıda da değinildiği gibi peyzaj mimarlığı pratiği de doğayı bir sermaye olarak görecek, nesneleştirecek, tüketecek olan bütüncül olmayan bir bakış açısının -mevcut koşullarda- kaçınılmaz ablukası altındadır!

5. SONUÇ

Karşı karşıya olduğumuz durum, basitlikten çok uzak bir dizi problemi beraberinde getiren sınıf temelli ekonomik bir sistem olan kapitalizmin ekolojik elişkileridir. Ekolojik çelişkileri çözmek umuduyla bugün gönüllülük esasıyla yaptığımız şeyler sermayenin karşısında çok savunmasız ve neredeyse bireysel ölçekte kalmaktadır. Örnekleme gerekirse; organik tarımı ele aldığımızda söz konusu tarım toplumsallaştığı zaman gönüllülüğün ötesine geçebilir, oysa mevcut durumda piyasa koşullarına itaat etmek durumunda olduğu için bugün alım gücü yüksek olan bir azınlığa hitap etmektedir. Ekolojiye uygun teknolojilerin işe yaraması üretim ve kullanım örüntülerinde değişikliklerle mümkündür. şirketlerin sürekli büyüme güdüsüyle hareket ettikleri bir ortamda A sınıfı tüketim malları, kar marjlarının yükselmesinden öteye geçemez. Sertifikasyon sistemlerinde çok yüksek paralar ödenerek alınan sertifikalarla bezenmiş yapılar, peyzaj ile kurdukları ilişki ve bütüncül bir bakış olmadan hiçbir işe yaramamaktadır.

Bu çalışmada amaç, kapitalist sistem koşullarında doğanın dönüştürülmesinde rol oynayan mimarlık pratiği ve peyzaj mimarlığı pratiğinin '*yeşil, ekolojik, enerji etkin, sürdürülebilirlik*' söylemleri üzerinden bir karşılaştırmasını yapmaktı. Bu karşılaştırmayı gerçekleştirirken, iki pratikteki söylemlerin çelişki, farklılık ve benzerliklerini kapitalist sistem ve dayattığı sürdürülebilir kalkınma algısı üzerinden tarihsel bir okuma yaparak ortaya çıkarmaya çalıştım. Sonuçta kapitalizmin yeryüzünün bütünselliğini parçalayarak, doğa, insan gibi değerleri nesneleştirmeyi; söz konusu pratiklerin sürdürülebilirliği, ekolojikliği, enerji etkinliği ve yeşilliği gibi kılıflarını kullanmak suretiyle çoğunlukla samimi olmayan bir biçimde, bünyesi gereği yok edici-yıkıcı işlevini yerine getirdiği saptamasını yapmak yanlış olmayacaktır. Tarihteki belirli kırılma dönemleri halinde, anahtar açıklayıcı yorumlarla mimarlık ve peyzaj mimarlığı pratiğindeki etki ve değişimler ne çıkan olay, kitap, proje ve düşüncelerin aktarılması yoluyla tablolaştırılmıştır (Tablo1.1).

Kapitalizmin *sürdürülebilir kalkınma* söyleminin kıskacı altında bulunan doğa, pek çok pratik aracılığıyla nesneleşip, kullanılan ve üzerinden kar edilen bir meta olarak pazarlanmaktadır. Sistemin devamlılığı yapı sektörü ve öncüsü mimarlık pratiği desteğinden bugün ayrı düşünülemez bir noktaya gelmiştir. Mimarlığın da meşruyet arama abalaları, ekolojik krizi tersine çevirmenin yapılar üzerinden olacağı iddiasıyla örtüşmekte ve günümüzün sözde ekolojik, sürdürülebilir yapıları yerlerini almaktadır. Oysa yapılar dışında kalan alanın-peyzajın- durumu ,büyük endüstriyel fabrikalar, ulaşım ve yaşama biçimlerimiz sorgulanmamaktadır. Kendi kaynaklarını, doğal alanlarını tüketmiş 'gelişmiş' birinci dünya

lkeleri, bir süredir gözlerini üçüncü dünya ülkelerinin doğal alanlarına dikmiştir. Sürdürülebilir kalkınmanın, yoksulluğu azaltıp ekolojik krizi tersine çevireceği iddiasıyla en ücra ülkelerin doğal alanlarına girilmiş, doğa ve hayatlar ticarileştirilmiştir. Bünyesi gereği doğal olana daha yakın ilişki içinde olan peyzaj pratiğindeki çaba ve eleştirel düşünce önemli olmakla birlikte sistem tarafından pek tercih edilmemekte, zaten mevcut koşullarda bütünleşik yapısının önerdiği üretimlerin mevcut halleriyle uygulanma olasılığı bulunamamaktadır.

Görünen o ki; doğaya, insana ve topluma karşı sorumluluklar açısından düşünce ve çaba üreten bütün pratikler, meslekler ve bizler; bireysel ve toplu sorumluluklarımızla alternatif bir dil oluşturmanın yollarını aramakta daha fazla gecikmemeliyiz. Bu arayış; bütün canlılarla işbirliği ve ortak yaşamanın hayatın ayrılmaz bir parçası olduğunu kabul etmemiz kaydıyla, kuşkusuz acil çözümlerin, bilgi aktarımının ve deneyim biriktirmenin önemini göz ardı etmeden olmalıdır. Sonuçta; *'bir uçurumun tepesinden boşluğa (kş) veya sağlam ve yeri değiştirilemeyecek bir duvara(sınırlar) arpacağımız fikrine karşı, bence, eylemlerimiz sayesinde bireysel veya kolektif olarak etkileyebileceğimiz, süregiden bir yaşamsal süreçler akışının içinde kurgulamamız gerekir kendimizi.'*..(Harvey,2008) ve insanın bnyevi kendi kaderini belirleyebilme, dönüştürme becerisini akılda tutarak 'alternatif bir dünya tahayyl' meselesi üzerine düşünmeye değer olduğunu farketmek gerek!

Tarih	Dönemler- Kavramlar	Açıklama	MİMARLIK	PEYZAJ MİMARLIĞI
15. ve 16. yy	Bilimsel Rönesans	Çevresel Tahrifatın Başlangıcı	Mimarlık Pratiğindeki Etki ve Değişimler Yeni kazanılan sanatsal buluş yapma ayrıcalıklarının kullanılabilmesi, yeni form bulma arayışları-Sanatın Etkisi	Peyzaj ve Peyzaj Pratiğindeki Etki ve Değişimler
18. yy	Sanayi Devrimi	Sınırsız Büyüme Kavramının Kabulü	Kenitçe doğal ile yapılı çevreyi bir araya getirmeye çalışılan sayısız girişiminin ilhamı olan bahçe şehir kavramının doğuşu	
1950'lere kadar ve 1950'ler		Doğanın yaşam ile iç içeliğinin, bilimsel bir merak konusu olarak araştırılması.	Daha çok yerel materyal ve tekniklerin kullanılması Otonom Konut (Autonomous House-Dymaxion House 1929) projesi, şehrin altyapı sistemine göbek bağı olmayan bir ev tipolojisidir. Taşınabilir, portatif bir ev tasarımıdır. Önemli bir ilk örnektir.	1950'li yıllara kadar uzanan süreçte, geniş alanlara dayanan çalışmaları doğanın anlaşılmasına yönelik araştırmalar ağırlıktadır. 1950' lere doğru ekolojinin bir alt disiplini olarak 'peyzaj ekolojisi' terimi peyzaj mimarlığı pratiğine girmiştir ve ilk defa 1939 yılında Alman
	Sosyo Politik Yaklaşımlar	Çevreciliğin Radikal Protest bir Tavr Olarak Tanımlanması/Büyüme - büyüme tartışmalarının başlangıcı	Batı modernizmi ile çevresel sorumluluğun dikkate alınması ile düşük maliyetli konut üretimi çabaları. Modern mimarlığın araziye, fonksiyona ve insana duyarlılığının yeniden gündeme gelmesi.	Carson'un yazdığı 'Silent Spring'in (1962) geniş yankı uyandırması Doğa ile ilgili perspektifin öne çıktığı ilk açık ve sistematik kaynak olarak Micharg'in 'Design with Nature' (1969) kitabı GIS(Geographic Information System) alanında ilk adımlar..
1960'lar	Enerji Krizi	Ekolojistler problemi ekonomik büyüme ve kontrolsüz endüstrileşmeye bağlıdır	Bir taraftan mimarlık alanında gelişen ekolojik-yeşil hareket küçük ölçekli yapılar ve konutlar üretimiş diğer taraftan, Norman Foster'in Norwich Üniversitesinde <i>The Sainsbury Centre</i> projesi gibi high-tech binalarla bina içi iklimsel konfor koşullarının yaratılmaya çalışıldığı yapılar uygulanmıştır.	Yeniden üretim ve yenileyici tasarım odaklı olanlar, kaynakların kullanılabilmesi fakat yeniden üretilebilmesi öne çıkmaktadır.
1970'ler	Yeşil Tasarım- Sürdürülebilirlik	Kar Amaçlı Tasarım Anlayışı/Nesnelleştirici bakışın bu sefer insanlara değil 'doğaya' dönmesi	Dönemin tasarım ile ilgili profesyonellerinden mimarlara da kurtarıcı misyonu yüklenmekle kalmamış, aynı zamanda kapitalist market sistemi ile işbirliği de sürdürülebilir kalkınmanın olmazsa olmazı olarak vurgulanmıştır.	Kurak iklimli ve su kaynaklarının sınırlı olduğu alanlarda doğa ile uyumlu peyzaj tekniklerine dayanan <i>Xeriscape</i> uygulamaları yapılmıştır. 1981 yılında 'Uluslararası Peyzaj Ekolojileri Toplantısı' düzenlenmiştir.
1980'ler	Sürdürülebilir Tasarım/Enerji Etkin Tasarım	Sürdürülebilir, Enerji Etkin ve Eko yapıların prestij amaçlı kullanımı. Çeşitli standartlara bağlanıp sertifikalandırma	Metrik puanlama sistemleriyle binaların enerji tüketim performanslarının değerlendirilmesinin başlaması(LEED,BREEAM)/ Almanya'da Norman Foster tarafından tasarlanan Commerzbank- 1997 yılında tamamlanan ekolojik farkındalık ile inşa edilmiş en uzun bina unvanını alıyor / Kenneth Yeang <i>The Skycraper Bioclimatically Considered</i> (1996) ve <i>The Green Skycraper</i> (1999) kitaplarını yazıyor.	Eski endüstriyel alanların rekreasyon amaçlı yeniden tasarlanarak kullanımı ve bölgesel kimlik konsepti çerçevesinde yeni için tasarlamak anlayışıyla Michael Hough'un 'Out of Place'(1992) isimli kitabı öne çıkıyor. Enerji etkin prensiplerin peyzaj konstrüksiyonunda uygulanması örnekleri bu dönemde artmıştır.
1990'lar-Günümüz				

Tablo.1.Mimarlık ve Peyzaj Mimarlığı Pratiklerinin Tarihsel Dönemlere Göre Ekoloji, Sürdürülebilirlik, ve Enerji Etkinliği Kavram ve Çıktıları Açısından Karşılaştırılması.

(Tablonun oluşturulmasında Madge (1997), Antrop (2004,2005), Steele (2005), Ciravoğlu (2006) metinlerinden, Ciravoğlu (2006) tez çalışmasında yaptığı tablodan yararlanılmış, Esra Sert Akif Oglu tarafından bir araya getirilmiş, yorumlanmış ve görselleştirilmiştir.

KAYNAKLAR

Antrop, M. (2005), *Sustainable Landscapes: Contradiction, Fiction or Utopia?*

Antrop, M. (2004), *Landscape Change and the Urbanisation Process in Europe*, Landscape Urban Plan. 67 (2004) (1-4), pp. 9-26.

Beaufoy, H., (1993), *The Green Office In Britain: A Critical Analysis*, Journal of Design History, 6(3): 199-207.

Bensghir, T. K., Akay, A. (2006), *Bir Kamu Politika Aracı Olarak Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS): Türkiye'de Belediyelerin CBS Uygulamalarının Değerlendirilmesi*. Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt 15 Sayı s. 31-46

Ciravoğlu, A. (2006), *Sürdürülebilirlik Düşüncesi ve Mimarlık Etkileşimine Alternatif Bir Bakış: Yer'in Çevre Bilincine Etkisi*, YTÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.

Deniz, B., Küçükerbaş, E. V. ve Tunçay, H. E. (2006) *Peyzaj Ekolojisine Genel Bakış*, ADÜ Ziraat Fakültesi Dergisi; 3(2) : 5 - 18

Escobar, A., (1995), *Encountering Development, The Making and Unmaking of the Third World*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey.

Galilee, B. (2008), *Toplumu Değiştirmek İstiyorsan Bir Şey İnşa Etme*, Mimarlık, Tasarım, Kültür Dergisi İCON, Dosya Adı- Aktivist Mimarlar, Sayı.22, sy.59-66

Harvey, D. (2008), *Umut Mekanları*, Metis Tarih Toplum Felsefe, ISBN-13:978975-342-659-6

Madge, P. (1997), *Ecological Design: A New Critique*, Design Issues, Vol. 13, No. 2, A Critical Condition: Design and Its Criticism (Summer, 1997), pp. 44-54

Seabrook ve ark. (2011), *Restore, Repair or Reinvent: Options for Sustainable Landscapes in a Changing Climate*, Landscape and Urban Planning 100 (2011) 407-410

Steele, J. (2005), *Ecological Architecture A Critical History*, Thames & Hudson Ltd, London, ISBN-13:978-0-500-342-10-7, ISBN-10: 0-500-342-10-5

Web Kaynak:

<http://samuelmockbee.net/rural-studio/about-the-rural-studio/>

http://www.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=yMAP4DAL9A4C&oi=fnd&pg=PA379&dq=beaufoy+ecology&ots=BdYJdrYGAh&sig=Vz5bZZxvbctMDvfRkpQSc6g1kNs&redir_esc=y#v=onepage&q=beaufoy%20ecology&f=false

Görseller:

Şekil.1. [Professor Simon Atkinson's Urban Design Theory Seminar Web Page, University of Texas.](#)

Şekil.2. <http://www.designbymany.com/content/model-parametric-version-buckminster-fuller%E2%80%99s-dymaxion-house>

Şekil.3. <http://www.tumblr.com/tagged/ian-mcharg>

Şekil.4. <http://www.epa.gov/aboutepa/history/publications/print/formative.html>